

ΕΛΛΑΔΑ

2016 ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Συνοπτική Παρουσίαση

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη και η λατρεία επιτρέπεται ελεύθερα, με κάποιους περιορισμούς. Επίσης, το Σύνταγμα δέχεται την Ελληνική Ορθόδοξη Θρησκεία ως «επικρατούσα θρησκεία». Η Ελληνορθόδοξη Εκκλησία, η Εβραϊκή κοινότητα και η Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης χαίρουν, επί πολλά έτη, νομικής αναγνώρισης από την Πολιτεία ως επίσημα θρησκευτικά νομικά πρόσωπα. Άλλες καθιερωμένες χριστιανικές θρησκευτικές ομάδες αναγνωρίστηκαν αυτόματα ως θρησκευτικά νομικά πρόσωπα δυνάμει ενός νόμου ο οποίος θεσπίστηκε το 2014. Ο ίδιος νόμος προέβλεπε επίσης διαδικασία με την οποία και άλλες ομάδες μπορούσαν να ζητήσουν νομική αναγνώριση μέσω του δικαστικού συστήματος. Οι ομάδες που δεν έχουν αναγνωριστεί νομικά ως θρησκευτικά νομικά πρόσωπα μπορούν να λειτουργούν ως Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) αστικού δικαίου, αλλά ενδέχεται να αντιμετωπίσουν διοικητικές και φορολογικές δυσκολίες στη μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων και τη λειτουργία ιδιωτικών σχολείων, ευαγών ιδρυμάτων και άλλων μη κερδοσκοπικών οργανώσεων. Η κυβέρνηση συνέχισε να εκχωρεί κάποια προνόμια στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος τα οποία δεν εκχώρησε σε άλλες θρησκευτικές ομάδες και διατήρησε κάποιους περιορισμούς που επηρεάζουν τα μέλη μη Ελληνορθόδοξων θρησκευτικών ομάδων. Κάποια μέλη της Μουσουλμανικής κοινότητας της Θράκης επαναδιατύπωσαν τη δυσαρέσκειά τους για το γεγονός ότι οι μουφτήδες που υπηρετούν την κοινότητα διορίζονται από το κράτος. Η κυβέρνηση θέσπισε νομοθεσία που επιτρέπει στους πολίτες να προσδιορίσουν εξ αρχής τον τρόπο διαχείρισης του σώματός τους μετά τον θάνατό τους και ρύθμισε χρόνια ποινικά ζητήματα των αντιρρησιών συνείδησης. Τον Ιούλιο, συμμετέχοντες σε εκδήλωση διαμαρτυρίας που διοργάνωσε το κόμμα της Χρυσής Αυγής (ΧΑ) έριξαν πέτρες και φώναξαν συνθήματα εναντίον μέλους της Μουσουλμανικής μειονότητας που τιμούσε την επέτειο του θανάτου ενός Μουσουλμάνου πρώην βουλευτή. Η κυβέρνηση εξέδωσε 11 άδειες ισάριθμων ευκτήριων οίκων συμπεριλαμβανομένου, για πρώτη φορά, ενός Μουσουλμανικού ευκτήριου οίκου εκτός της Θράκης και της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας. Η δίκη 69 μελών και υποστηρικτών της ΧΑ για ποινικά αδικήματα, μεταξύ των οποίων η ανθρωποκτονία, η ένταξη σε εγκληματική οργάνωση, η συνομοσία, η οπλοκατοχή και η ρατσιστική βία σε σχέση με μια σειρά επιθέσεων εναντίον μεταναστών και άλλων, ξεκίνησε εκ νέου. Μάρτυρες του Ιεχωβά ανέφεραν περιστατικά παρενόχλησης από αστυνομικούς την ώρα που κήρυτταν ή διένειμαν υλικό θρησκευτικού περιεχομένου. Πολιτικοί ηγέτες προέβησαν σε αντισημιτικές

και αντισλαμικές δηλώσεις. Η κυβέρνηση χρηματοδότησε εκπαιδευτικά προγράμματα σχετικά με το Ολοκαύτωμα και τίμησε τη μνήμη των Ελλήνων θυμάτων του Ολοκαυτώματος.

Υπήρξαν περιστατικά διακρίσεων και ρητορικής μίσους κατά Εβραίων και Μουσουλμάνων, συμπεριλαμβανομένων κάποιων που απευθύνονταν σε μετανάστες. Μάρτυρες του Ιεχωβά ανέφεραν περιστατικά σωματικής βίας, φραστικών επιθέσεων, παρενόχλησης και εκφοβισμού από πολίτες, μεταξύ των οποίων ήταν και Ελληνορθόδοξοι ιερείς, την ώρα που κήρυτταν ή διένειμαν ενημερωτικό υλικό στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις. Υπήρξαν φαινόμενα βανδαλισμού Ελληνορθόδοξων εκκλησιών, μίας Εβραϊκής Συναγωγής και ενός Εβραϊκού μνημείου, ενός στρατοπέδου που προοριζόταν να φιλοξενήσει Μουσουλμάνους πρόσφυγες και άλλων περιουσιακών στοιχείων θρησκευτικών ομάδων. Η αστυνομία ξεκίνησε έρευνες, αλλά δεν προέβη σε καμία σύλληψη. Μουσουλμάνοι αιτούντες άσυλο ανέφεραν ότι δύο εργαζόμενοι στον τομέα της ανθρωπιστικής βοήθειας που εργάζονταν για λογαριασμό ΜΚΟ σε ένα κέντρο υποδοχής και ταυτοποίησης στη Λέσβο επιχειρήσαν να τους προσηλυτίσουν στον Χριστιανισμό, διανέμοντάς τους αποσπάσματα από τα Ευαγγέλια μεταφρασμένα στα Αραβικά. Οι εν λόγω εργαζόμενοι απομακρύνθηκαν από τις θέσεις τους.

Ο Πρέσβης των ΗΠΑ, αξιωματούχοι των ΗΠΑ που επισκέφθηκαν τη χώρα και εκπρόσωποι της πρεσβείας και του προξενείου συναντήθηκαν με αξιωματούχους και εκπροσώπους του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, συμπεριλαμβανομένων του Υπουργού Παιδείας και του Γενικού Γραμματέα Θρησκευμάτων. Αξιωματούχοι της πρεσβείας συναντήθηκαν επίσης με τον Αρχιεπίσκοπο της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας, με μέλη της Μουσουλμανικής και της Εβραϊκής κοινότητας, καθώς και με μέλη από τις κοινότητες των Γεζίντι, των Μπαχάι και των Μαρτύρων του Ιεχωβά, για να προάγουν τη θρησκευτική ανοχή, να ενθαρρύνουν τον διάλογο μεταξύ θρησκειών και να εκφράσουν την ανησυχία τους για αντισημιτικές και αντισλαμικές πράξεις και ρητορικές. Η πρεσβεία υποστήριξε δύο διαθρησκευτικά προγράμματα προσέγγισης για να φέρει κοντά μέλη από διαφορετικές θρησκευτικές ομάδες με στόχο την προαγωγή της θρησκευτικής ανοχής, αποδοχής και κατανόησης.

Ενότητα 1. Θρησκευτική Δημογραφία

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ υπολογίζει ότι ο πληθυσμός της χώρας ανέρχεται σε 10,8 εκατομμύρια (εκτίμηση Ιουλίου 2016), από τα οποία το 98% είναι Ελληνορθόδοξοι Χριστιανοί, το 1,3% Μουσουλμάνοι και το 0,7% ανήκει σε άλλες θρησκείες. Μία ελληνική εταιρεία ερευνών του ιδιωτικού τομέα, η Kappa Research Farm, υπολόγισε ότι, το 2015, το

81,4% του πληθυσμού αυτοπροσδιορίζονταν ως Ελληνορθόδοξοι, το 2,9% ως μέλη άλλων θρησκευτικών ομάδων και το 14,7% ως άθεοι.

Οι Μουσουλμάνοι συγκροτούν έναν αριθμό διακριτών κοινοτήτων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, και περίπου 100.000-120.000 άτομα που διαβιούν στη Θράκη και κατάγονται από την επίσημα αναγνωρισμένη, από τη Συνθήκη της Λωζάνης του 1923, Μουσουλμανική μειονότητα. Σύμφωνα με τοπικούς θρησκευτικούς ηγέτες και ακτιβιστές για τα δικαιώματα των μεταναστών, περίπου 150.000 Μουσουλμάνοι μετανάστες και ξένοι εργάτες από τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, τη Νότια Ασία, τη Νοτιοανατολική Ασία, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική κατοικούν κυρίως στην περιφέρεια της Αττικής, στην Αθήνα και στα περίχωρα αυτής, και συγκροτούν ομάδες ανάλογα με τη χώρα προέλευσής τους. Άλλες κοινότητες που, όλες μαζί, υπολογίζεται ότι αντιπροσωπεύουν λιγότερο από το 5% του πληθυσμού είναι οι Ορθόδοξοι Παλαιοημερολογίτες, οι άθεοι και οι αγνωστικιστές, οι Ρωμαιοκαθολικοί, οι Προτεστάντες, οι Μάρτυρες του Ιεχωβά, οι Εβραίοι, οι οπαδοί αρχαίων ελληνικών πολυθεϊστικών θρησκειών, οι Σαϊεντολόγοι, οι Μπαχάι, τα μέλη της Εκκλησίας του Ιησού Χριστού των Αγίων των Τελευταίων Ημερών (Μορμόνοι), οι Σιχ, οι Αντβεντιστές της Έβδομης Ημέρας και τα μέλη της Διεθνούς Ενώσεως για τη Συνειδητοποίηση του Κρίσνα (λάτρεις του Χάρε Κρίσνα).

Σύμφωνα με το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR), κατά το διάστημα από την 1η Ιανουαρίου μέχρι την 25η Σεπτεμβρίου, έφθασαν στην Ελλάδα περίπου 166.000 μετανάστες και αιτούντες άσυλο, προερχόμενοι κυρίως από χώρες όπου οι Μουσουλμάνοι αποτελούν την πλειοψηφία, πολλοί κατευθυνόμενοι προς άλλους ευρωπαϊκούς προορισμούς. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της κυβέρνησης, στις 21 Νοεμβρίου παρέμεναν στη χώρα περίπου 62.517 από αυτούς τους μετανάστες και αιτούντες άσυλο. Το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής εκτιμούσε ότι στις 21 Οκτωβρίου βρίσκονταν στη χώρα 2.437 Γεζίντι μετανάστες και αιτούντες άσυλο από το Ιράκ και τη Συρία.

Ενότητα 2. Σεβασμός της Ελευθερίας του Θρησκειώματος από το Κράτος

Νομικό Πλαίσιο

Το Σύνταγμα αναγνωρίζει την Ελληνορθόδοξη Θρησκεία ως την «επικρατούσα θρησκεία», αναφέρει ότι η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη και επιτρέπει ελεύθερα τη λατρεία, υπό την προστασία του νόμου, με κάποιους περιορισμούς. Το Σύνταγμα απαγορεύει τον προσηλυτισμό και καμία θρησκευτική λειτουργία δεν επιτρέπεται να

«διαταράσσει τη δημόσια τάξη ή να προσβάλλει τα χρηστά ήθη». Το Σύνταγμα επιτρέπει στους εισαγγελείς να κατάσχουν έντυπα που προσβάλλουν τον Χριστιανισμό ή άλλες «γνωστές θρησκείες». Η νομοθεσία απαγορεύει αδικήματα κατά της «θρησκευτικής ειρήνης», μεταξύ των οποίων η κακόβουλη βλασφημία και η καθύβριση θρησκευμάτων, τα οποία τιμωρούνται με ποινές φυλάκισης έως δύο έτη. Οι υποθέσεις κακόβουλης βλασφημίας δικάζονται από αστικά και ποινικά δικαστήρια. Σύμφωνα με το Σύνταγμα, ένας από τους στόχους της δημόσιας παιδείας είναι η ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των πολιτών.

Το Σύνταγμα ορίζει ότι οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της Πολιτείας και στις ίδιες υποχρεώσεις απέναντί της, όπως και οι λειτουργοί της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας. Αναφέρει επίσης ότι κανένας δεν μπορεί, εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους.

Η Ελληνορθόδοξη Εκκλησία, η Εβραϊκή κοινότητα και η Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης αναγνωρίζονται, επί πολλά έτη, ως επίσημα θρησκευτικά νομικά πρόσωπα. Η Καθολική Εκκλησία, η Αγγλικανική Εκκλησία, δύο Ευαγγελικές Χριστιανικές ομάδες και η Αιθιοπική Ορθόδοξη Εκκλησία, η Κοπτορθόδοξη Εκκλησία, η Εκκλησία των Ορθόδοξων Αρμενίων και η Ορθόδοξη Εκκλησία των Ασσυρίων αναγνωρίστηκαν αυτόματα ως θρησκευτικά νομικά πρόσωπα με νόμο του 2014. Ο ίδιος νόμος προέβλεπε επίσης διαδικασία με την οποία και άλλες ομάδες μπορούσαν να ζητήσουν να αναγνωριστούν ως θρησκευτικά νομικά πρόσωπα αστικού δικαίου. Η διαδικασία αναγνώρισης περιλαμβάνει την υποβολή αίτησης στο αρμόδιο αστικό δικαστήριο, προσκομίζοντας έγγραφα που αποδεικνύουν ότι η ομάδα έχει τελετουργικές πράξεις φανερές στο κοινό, χωρίς κρυφά δόγματα, καθώς και έναν κατάλογο με 300 υπογραφές μελών που δεν συμμετέχουν σε άλλες θρησκευτικές ομάδες και αποδεικνύοντας ότι υπάρχει θρησκευτικός λειτουργός ο οποίος βρίσκεται νόμιμα στη χώρα και διαθέτει τα απαραίτητα προσόντα και ότι οι πρακτικές τους δεν συνιστούν απειλή για τη δημόσια τάξη. Από τη στιγμή που το αστικό δικαστήριο αναγνωρίζει την ομάδα, αποστέλλει γνωστοποίηση στη Γενική Γραμματεία Θρησκευμάτων. Όταν μία θρησκευτική ομάδα αποκτήσει νομικό καθεστώς, μπορεί να μεταβιβάσει νόμιμα περιουσιακά στοιχεία και να διαχειρίζεται ευκτήριους οίκους και οίκους λατρείας, ιδιωτικά σχολεία, ευαγή ιδρύματα και άλλες μη κερδοσκοπικές οργανώσεις. Κάποιες θρησκευτικές ομάδες επέλεξαν να διατηρήσουν το καθεστώς της μη κερδοσκοπικής οργάνωσης αστικού δικαίου που είχαν αποκτήσει μέσω δικαστικής αναγνώρισης πριν από τον νόμο του 2014. Υπό το καθεστώς αυτό, οι θρησκευτικές ομάδες δύνανται να λειτουργούν ευκτήριους οίκους και να επωφελούνται από απαλλαγές φόρων για την ακίνητη περιουσία τους, αλλά ενδέχεται να αντιμετωπίσουν διοικητικές και φορολογικές δυσκολίες στη μεταβίβαση περιουσιακών

στοιχείων και τη λειτουργία ιδιωτικών σχολείων, ευαγών ιδρυμάτων και άλλων μη κερδοσκοπικών οργανώσεων.

Ο νόμος επιτρέπει στις θρησκευτικές κοινότητες που δεν έχουν αποκτήσει νομική προσωπικότητα να εμφανίζονται στα διοικητικά και στα αστικά δικαστήρια ως ενάγοντες ή εναγόμενοι.

Στις 21 Φεβρουαρίου, το κοινοβούλιο ψήφισε νόμο που προστατεύει το δικαίωμα κάθε φυσικού προσώπου να ορίζει τον τύπο της τελετής της κηδείας του και τον τόπο ενταφιασμού του ενώπιον συμβολαιογράφου. Ο νόμος διασφαλίζει ότι «η επιλογή του τόπου ενταφιασμού είναι δικαίωμα του προσώπου» και δίνει τη δυνατότητα στα φυσικά πρόσωπα να ορίζουν τον τόπο ενταφιασμού και τον τύπο της τελετής της κηδείας τους (εφόσον «δεν αντίκειται σε κανόνες δημόσιας τάξης, υγιεινής ή στα χρηστά ήθη»), καθώς και το πρόσωπο που θα αναλάβει την υποχρέωση να εκτελέσει την επιθυμία τους. Ο νόμος προστατεύει επίσης την επιθυμία του θανόντος από αντιρρήσεις άμεσων συγγενών που δεν έχουν οριστεί από τον θανόντα να αναλάβουν ευθύνες σχετικά με την κηδεία του. Επιπλέον, διευκολύνει τη δημιουργία κέντρων αποτέφρωσης νεκρών, προβλέποντας τη δυνατότητα λειτουργίας τέτοιων κέντρων τόσο σε εκτάσεις ιδιοκτησίας δήμων όσο και σε εκτάσεις που τους έχουν παραχωρηθεί γι' αυτόν το συγκεκριμένο σκοπό.

Θρησκευτική ομάδα που διαθέτει τουλάχιστον μία έγκυρη άδεια λειτουργίας ευκτήριου οίκου θεωρείται «γνωστή θρησκεία» και, ως εκ τούτου, προστατεύεται από τη νομοθεσία, συμπεριλαμβανομένης μιας φοροαπαλλαγής για την ακίνητη περιουσία που χρησιμοποιείται για θρησκευτικούς σκοπούς. Για τη χορήγηση άδειας ευκτήριου οίκου, οι απαιτήσεις για τον αριθμό των μελών διαφέρουν από τις απαιτήσεις που ισχύουν για τα θρησκευτικά νομικά πρόσωπα. Η χορήγηση άδειας ευκτήριου οίκου απαιτεί έγκριση της τοπικής Πολεοδομίας που πιστοποιεί ότι ο προτεινόμενος ευκτήριος οίκος πληροί τις διατάξεις περί δημόσιας υγείας και ασφάλειας και η αίτηση πρέπει να υπογραφεί από τουλάχιστον πέντε μέλη της ομάδας. Μετά την έγκριση της Πολεοδομίας, η θρησκευτική ομάδα πρέπει να υποβάλει φάκελο, μαζί με περιγραφές των βασικών αρχών και των βασικών τελετουργικών πράξεων της θρησκευτικής ομάδας, καθώς και βιογραφικό σημείωμα του θρησκευτικού λειτουργού ή ηγέτη της. Ο φάκελος πρέπει να εγκριθεί από το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Οι ηγέτες θρησκευτικής ομάδας που έχει υποβάλει αίτηση για άδεια ευκτήριου οίκου πρέπει να είναι Έλληνες πολίτες, πολίτες κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή να διαμένουν νόμιμα στη χώρα και να διαθέτουν κάποια επαγγελματικά προσόντα, συμπεριλαμβανομένης σχετικής εκπαίδευσης και εμπειρίας. Για κάθε χώρο λατρείας απαιτείται ξεχωριστή άδεια.

Η Συνθήκη της Λωζάνης του 1923 παρέχει στην αναγνωρισμένη Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης το δικαίωμα να διατηρεί τεμένη και κοινωνικές και φιλανθρωπικές οργανώσεις (βακούφια), επιτρέπει στους μουφτήδες που διορίζονται από το κράτος να εφαρμόζουν τη Σαρία και να προσφέρουν θρησκευτικές δικαστικές υπηρεσίες στον τομέα του οικογενειακού δικαίου στα μέλη της Μουσουλμανικής κοινότητας της Θράκης που επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες ενός μουφτή αντί αστικών δικαστηρίων. Η κυβέρνηση, ύστερα από διαβούλευση με επιτροπή ηγετών της Μουσουλμανικής κοινότητας, διορίζει τρεις μουφτήδες στη Θράκη με δεκαετή θητεία και δυνατότητα παράτασής της. Κατά κανόνα τα αστικά δικαστήρια της Θράκης επικυρώνουν τις αποφάσεις των μουφτήδων σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου. Επίσης, οι μουφτήδες ορίζουν ιμάμηδες που υπηρετούν στα τεμένη της κοινότητας.

Η νομοθεσία προβλέπει την ορκωμοσία όλων των δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και των μελών της κυβέρνησης και του κοινοβουλίου, πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους, αλλά επιτρέπει να ορκιστούν με θρησκευτικό ή πολιτικό όρκο, σύμφωνα με τις πεποιθήσεις τους. Επίσης, στα δικαστήρια, οι μάρτυρες ορκίζονται πριν καταθέσουν, αλλά μπορούν επίσης να επιλέξουν μεταξύ θρησκευτικού ή πολιτικού όρκου στις αστικές και στις ποινικές υποθέσεις.

Η διδασκαλία του Ελληνορθόδοξου θρησκευτικού δόγματος στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση περιλαμβάνεται στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών των δημοσίων σχολείων. Τα σχολικά βιβλία περιλαμβάνουν κάποιες βασικές πληροφορίες σχετικά με άλλες γνωστές θρησκείες, αλλά επικεντρώνονται κατά κύριο λόγο στην Ελληνορθόδοξη διδασκαλία. Οι μαθητές μπορούν να πάρουν απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών εάν το ζητήσουν, αλλά οι γονείς των μαθητών που είναι εγγεγραμμένοι ως Ελληνορθόδοξοι στις καταστάσεις του σχολείου πρέπει να δηλώσουν ότι οι μαθητές δεν είναι Ελληνορθόδοξοι για να πάρουν την απαλλαγή. Δεν υπάρχουν ιδιωτικά θρησκευτικά σχολεία, αλλά μεμονωμένες εκκλησίες μπορούν να διδάξουν προαιρετικά θρησκευτικά μαθήματα στους χώρους τους, τα οποία μαθητές μπορούν να παρακολουθήσουν οικειοθελώς. Ο νόμος προβλέπει την προαιρετική Ισλαμική θρησκευτική διδασκαλία για την αναγνωρισμένη Μουσουλμανική μειονότητα στα δημόσια σχολεία της Θράκης και την προαιρετική Καθολική θρησκευτική διδασκαλία στα δημόσια σχολεία της Τήνου και της Σύρου.

Στη Θράκη, λειτουργούν συμβατικά δίγλωσσα σχολεία, όπου κάποια μαθήματα διδάσκονται στα Ελληνικά και κάποια στα Τουρκικά, καθώς και δύο Ισλαμικά θρησκευτικά σχολεία. Η νομοθεσία προβλέπει τη διδασκαλία του Ισλάμ στη Μουσουλμανική μειονότητα, από Μουσουλμάνους ιεροδιδάσκαλους, σε ελληνόφωνα δημόσια σχολεία της Θράκης, αντί για την υποχρεωτική Ελληνορθόδοξη θρησκευτική εκπαίδευση που παρέχεται δύο φορές την

εβδομάδα. Οι Μουσουλμάνοι μαθητές της Θράκης που επιθυμούν να μελετήσουν το Κοράνι δύνανται να παρακολουθούν θρησκευτικά μαθήματα σε τεμένη μετά τη λήξη των κανονικών μαθημάτων.

Η νομοθεσία θέτει κάθε χρόνο στη διάθεση των μαθητών της αναγνωρισμένης Μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης το 0,5% του συνολικού αριθμού των θέσεων εισαγωγής στα πανεπιστήμια και στα τεχνολογικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, αλλά και στις προσλήψεις επί του συνόλου των δημοσίων υπαλλήλων. Ένα νέο προεδρικό διάταγμα απαιτεί το 2% των σπουδαστών που εισάγονται στην εθνική σχολή πυροσβεστών και την πυροσβεστική ακαδημία να προέρχονται από τη Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης.

Αντί για την υποχρεωτική εννεάμηνη στρατιωτική θητεία, η νομοθεσία προβλέπει εναλλακτικές μορφές στράτευσης για θρησκευτικούς αντιρρησίες συνείδησης, οι οποίοι υποχρεούνται να εργάζονται σε κρατικά νοσοκομεία ή σε δημοτικές και δημόσιες υπηρεσίες στο πλαίσιο εναλλακτικής θητείας 15 μηνών συνολικά. Την 1η Φεβρουαρίου, το κοινοβούλιο τροποποίησε το νόμο για να επιτρέψει σε θρησκευτικούς αντιρρησίες συνείδησης άνω των 35 ετών να μειώσουν το χρόνο της εναλλακτικής θητείας υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Ρύθμισε επίσης χρόνια ποινικά ζητήματα εκείνων που είχαν δηλώσει αντιρρησίες συνείδησης πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου του 1997 που θεσμοθέτησε την εναλλακτική θητεία. Οι νέες διατάξεις προβλέπουν την απαλλαγή τους από όλες τις κατηγορίες και το κλείσιμο όλων των σχετικών υποθέσεων. Για εκείνους που κηρύχθηκαν ανυπότακτοι πριν από αυτήν τη νομοθεσία, ο νόμος προβλέπει την απαλλαγή τους και τη διαγραφή των διοικητικών προστίμων αν έχουν ήδη εκπληρώσει ή αν επρόκειτο να εκπληρώσουν την υποχρέωση της εναλλακτικής θητείας μέχρι τον Δεκέμβριο του 2017.

Όλες οι θρησκευτικές ομάδες υπόκεινται σε φορολόγηση της περιουσίας που κατέχουν και χρησιμοποιούν για μη θρησκευτικούς σκοπούς. Η περιουσία που χρησιμοποιείται αποκλειστικά για θρησκευτικούς σκοπούς εξακολουθεί να απαλλάσσεται από τη φορολογία και τα δημοτικά τέλη για τις θρησκευτικές ομάδες που θεωρούνται «γνωστές θρησκείες».

Η νομοθεσία απαγορεύει τις διακρίσεις και ποινικοποιεί τη ρητορική μίσους για λόγους θρησκείας. Άτομα ή νομικά πρόσωπα που καταδικάζονται για προτροπή στη βία, διακρίσεις ή μίσος λόγω θρησκείας, μεταξύ άλλων χαρακτηριστικών, υπόκεινται σε ποινές φυλάκισης από τρεις μήνες μέχρι τρία χρόνια και σε πρόστιμο από 5.000 έως 20.000 ευρώ (\$5.269 έως \$21.075). Καταδικασθέντες για άλλα αδικήματα, στα οποία προέβησαν λόγω θρησκευτικού μίσους, υπόκεινται σε επιπλέον ποινές που μπορεί να είναι από έξι μήνες έως τρία χρόνια και στην καταβολή διπλάσιων προστίμων. Η νομοθεσία ποινικοποιεί την επιδοκμασία, τον ευτελισμό ή την κακόβουλη άρνηση του Ολοκαυτώματος και των «εγκλημάτων του

Ναζισμού», εάν η συγκεκριμένη συμπεριφορά προτρέπει στη βία ή στο μίσος ή αν αντιμετωπίζει απειλητικά ή προσβλητικά κάποιες ομάδες ατόμων. Με νόμο που εγκρίθηκε το 2015 συστάθηκε το Εθνικό Συμβούλιο κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, ένα συμβουλευτικό όργανο, το οποίο υπάγεται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και είναι επιφορτισμένο με την πρόληψη, την καταπολέμηση, την παρακολούθηση και την καταγραφή του φαινομένου του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας, καθώς και με την προστασία ατόμων και ομάδων που στοχοποιούνται για διάφορους λόγους, συμπεριλαμβανομένων των θρησκευτικών πεποιθήσεών τους. Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, στην οποία συμμετέχουν μέλη της κυβέρνησης και ΜΚΟ, λειτουργεί ως ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η Ελλάδα είναι μέλος του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

Κυβερνητικές Πρακτικές

Η κυβέρνηση παρείχε χρηματοδότηση και άλλα προνόμια στην Ελληνορθόδοξη Εκκλησία και, σε μικρότερο βαθμό, στη Μουσουλμανική κοινότητα της Θράκης και στις Εβραϊκές κοινότητες, τα οποία δεν παρείχε σε άλλες θρησκευτικές ομάδες. Τα δικαστήρια αποφάνθηκαν ευνοϊκά για μία αίτηση που υποβλήθηκε από μια ομάδα που ζήτησε να αναγνωριστεί ως θρησκευτικό νομικό πρόσωπο, αλλά οι αποφάσεις για τις αιτήσεις δύο άλλων θρησκευτικών ομάδων εκκρεμούσαν στο τέλος του έτους. Μέλη της Μουσουλμανικής κοινότητας της Θράκης εξέφρασαν την αντίθεσή τους προς την πρακτική διορισμού των μουφτήδων από το κράτος, ζητώντας την άμεση εκλογή των μουφτήδων. Μουσουλμάνοι επέκριναν επίσης την απουσία δράσης από την πλευρά της κυβέρνησης για τη δημιουργία Μουσουλμανικών κοιμητηρίων εκτός της Θράκης. Η κυβέρνηση ανέθεσε σε τρεις θρησκευτικούς αξιωματούχους να παρέχουν υπηρεσίες στους Μουσουλμάνους που βρίσκονταν σε χώρους φιλοξενίας μεταναστών. Η κυβέρνηση δεν έχει ακόμη αναγείρει το τέμενος η χρηματοδότηση του οποίου εγκρίθηκε από το κοινοβούλιο το 2014. Η κυβέρνηση εξέδωσε άδειες για 11 ευκτήριους οίκους, συμπεριλαμβανομένης της πρώτης άδειας για Μουσουλμανικό ευκτήριο οίκο εκτός της Θράκης και της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας, στη Θήβα. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) αποφάνθηκε ότι η κυβέρνηση είχε σφάλει στην αντιμετώπιση της υπόθεσης του υιού μίας Μάρτυρος του Ιεχωβά, ο οποίος είχε ζητήσει να εκπληρώσει εναλλακτική υπηρεσία, αντί στρατιωτικής, το 2013.

Σύμφωνα με δημοσιεύματα στα μέσα ενημέρωσης, στις 24 Ιουλίου στη Θράκη, συμμετέχοντες σε εκδήλωση διαμαρτυρίας που οργάνωσε η ΧΑ πέταξαν πέτρες και φώναξαν

ρατσιστικά συνθήματα, μεταξύ των οποίων και το «Τούρκοι, Μογγόλοι, δολοφόνοι», σε περίπου 800 μέλη της επίσημα αναγνωρισμένης Μουσουλμανικής μειονότητας που τιμούσαν την 21η επέτειο από τον θάνατο του Μουσουλμάνου βουλευτή Αχμέτ Σαδίκ, ιδρυτή του κόμματος της Ισότητας, Ειρήνης και Φιλίας της Μουσουλμανικής μειονότητας. Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα, ήταν η πρώτη φορά που διαδηλωτές διατάραξαν το συγκεκριμένο μνημόσυνο. Η αστυνομία επενέβη χρησιμοποιώντας δακρυγόνα και χειροβομβίδες κρότου – λάμψης για να διαλύσει το πλήθος. Δεν έγιναν συλλήψεις.

Στις 25 Μαΐου, η δίκη 69 μελών και υποστηρικτών του ακροδεξιού κόμματος της ΧΑ, συμπεριλαμβανομένων 18 τωρινών και πρώην βουλευτών του, ξανάρχισε ύστερα από διακοπή πέντε μηνών. Οι κατηγορίες που τους βαρύνουν, σε σχέση με μια σειρά επιθέσεων εναντίον μεταναστών και άλλων, περιλαμβάνουν ανθρωποκτονία, συνωμοσία, οπλοκατοχή και ένταξη σε εγκληματική οργάνωση. Η δίκη συνεχιζόταν στο τέλος του έτους.

Στις 13 Ιουλίου, ακτιβιστές υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μεταξύ των οποίων και μέλη των ΜΚΟ Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (GHM) και Ένωση Ουμανιστών Ελλάδος, ανέφεραν ότι από το 2014 και μετά ασκήθηκαν και έλαβαν χώρα 25 ποινικές διώξεις και δίκες με περιεχόμενο κατηγοριών σχετικών με τη νομοθεσία περί κακόβουλης βλασφημίας. Τουλάχιστον μία από αυτές τις υποθέσεις καταγράφηκε κατά τη διάρκεια του έτους στην πόλη της Δράμας, και αφορούσε σε έναν τοπικό ποδοσφαιριστή ο οποίος φέρεται να έθιξε Χριστιανούς πιστούς «προσβάλλοντας τα θεία» με δηλώσεις που έκανε κατά τη διάρκεια ενός αγώνα. Η δίκη ενός μπλόγκερ που άσκησε έφεση κατά της καταδίκης του, το 2014, σε 10 μήνες φυλάκιση για βλασφημία εξακολουθούσε να εκκρεμεί. Κυβερνητικοί αξιωματούχοι από το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ και κάποιοι από τα κόμματα της αντιπολίτευσης που εκπροσωπούνται στο κοινοβούλιο, όπως η Δημοκρατική Συμπαράταξη και το Ποτάμι, δήλωσαν δημόσια ότι η υφιστάμενη νομοθεσία περί βλασφημίας θα πρέπει να καταργηθεί.

Η κυβέρνηση συνέχισε να ισχυρίζεται ότι οι Μουσουλμάνοι που δεν ανήκουν στην αναγνωρισμένη μειονότητα όπως αυτή αναφέρθηκε στη Συνθήκη της Λωζάνης δεν καλύπτονται από τη συγκεκριμένη Συνθήκη, επομένως δεν μπορούν να απολαμβάνουν τα δικαιώματα που σχετίζονται με αυτή και απορρέουν από αυτή, όπως το δικαίωμα σε δίγλωσση εκπαίδευση, σε ειδικές ποσοτώσεις για την εισαγωγή στα πανεπιστήμια και την πρόσβαση σε θέσεις εργασίας του δημόσιου τομέα, στη χρήση της Σαρία για οικογενειακά ζητήματα και στην προαιρετική Μουσουλμανική θρησκευτική διδασκαλία στα δημόσια σχολεία.

Τα δικαστήρια δέχθηκαν και συμφώνησαν να εξετάσουν τις αιτήσεις που κατέθεσαν τέσσερις θρησκευτικές ομάδες που ζητούσαν να αναγνωριστούν ως θρησκευτικά νομικά πρόσωπα: οι Αρμένιοι Αποστολικοί Ορθόδοξοι Χριστιανοί, οι Γερμανόφωνοι Προτεστάντες, οι Αιθίοπες Ορθόδοξοι Χριστιανοί και οι Παλαιοημερολογίτες της περιοχής του Ωρωπού και της Φυλής, στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας. Οι δικαστικές Αρχές αναγνώρισαν την πρώτη ομάδα, αλλά οι δικαστικές αποφάσεις για τις υπόλοιπες εκκρεμούσαν στο τέλος του έτους, με εξαίρεση την ομάδα των Γερμανόφωνων Προτεσταντών που αποφάσισαν να αποσύρουν την αίτησή τους.

Θρησκευτικές ομάδες που δεν έλαβαν ποτέ νομικό καθεστώς ως θρησκείες, ούτε άδεια λειτουργίας ευκτήριου οίκου, όπως οι Σαϊεντολόγοι, οι λάτρεις του Χάρε Κρίσνα και αρχαίων ελληνικών πολυθεϊστικών θρησκειών, μπορούσαν να λειτουργήσουν μόνο ως εγγεγραμμένες μη κερδοσκοπικές οργανώσεις αστικού δικαίου. Οι γάμοι που τελούνται από αυτές τις θρησκευτικές ομάδες δεν αναγνωρίζονταν νομικά από το κράτος.

Η Ελληνορθόδοξη Εκκλησία έλαβε άμεση υποστήριξη από το κράτος, το οποίο καλύπτει, μεταξύ άλλων, τους μισθούς, τη θρησκευτική εκπαίδευση των κληρικών και τα έξοδα της θρησκευτικής εκπαίδευσης στα σχολεία. Επίσης, εξακολούθησε να διατηρεί το θεσμοθετημένο δεσμό της με το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, το οποίο συνέχιζε να χρηματοδοτεί εν μέρει τις συντάξεις των Ορθόδοξων μοναχών και να παρακολουθεί την επαγγελματική εκπαίδευση των Ορθόδοξων κληρικών.

Μέλη της Μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης συνέχισαν να ασκούν πιέσεις για άμεση εκλογή των μουφτήδων. Η κυβέρνηση απάντησε ότι η πρακτική του διορισμού είναι ορθή, αφού οι μουφτήδες έχουν δικαστική εξουσία και όλοι οι δικαστές της χώρας διορίζονται από το κράτος. Ακαδημαϊκοί και ακτιβιστές ανέφεραν ότι η δυνατότητα των πολιτικών δικαστηρίων στη Θράκη να ασκούν εποπτεία επί των αποφάσεων των μουφτήδων περιορίζεται διότι το μεγαλύτερο μέρος της Σαρία δεν έχει μεταφραστεί στα Ελληνικά, αλλά και από την έλλειψη εξοικείωσης με τη Σαρία, γενικώς. Μέλη της Μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης επίσης συνέχισαν να επικρίνουν τον διορισμό, αντί της εκλογής, μελών της Μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης επιφορτισμένων με τη διαχείριση των βακουφίων.

Οι ηγέτες Μουσουλμανικών κοινοτήτων επέκριναν την έλλειψη Μουσουλμανικών κοιμητηρίων εκτός της Θράκης και ανέφεραν ότι οι Μουσουλμάνοι ήταν υποχρεωμένοι να ταξιδεύουν στη Θράκη για να θάψουν τους νεκρούς τους σύμφωνα με τη Μουσουλμανικό εθιμοτυπικό. Επιπλέον, δήλωσαν ότι οι κανονισμοί των δημοτικών κοιμητηρίων απαιτούν την εκταφή των νεκρών ύστερα από τρία χρόνια, λόγω έλλειψης χώρου, πρακτική που

παραβιάζει τους Μουσουλμανικούς θρησκευτικούς νόμους. Το κράτος λειτούργησε τουλάχιστον τρία ανεπίσημα κοιμητήρια για την ταφή Μουσουλμάνων μεταναστών και αιτούντων άσυλο, στη Λέσβο, στο Σχιστό (στην Αθήνα) και στον Έβρο. Στις 8 Απριλίου, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος συμφώνησε, κατόπιν αιτήματος της κυβέρνησης, να παραχωρήσει 20.000 τετραγωνικά μέτρα (215.000 τετραγωνικά πόδια) εντός υφιστάμενου κοιμητηρίου στο Σχιστό για τον ενταφιασμό Μουσουλμάνων.

Στις 15 Ιανουαρίου, τα μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι τρεις δήμοι - της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης και της Πάτρας - ξεκίνησαν τη διαδικασία για τη δημιουργία κέντρων καύσης νεκρών, αναζητώντας κατάλληλες εκτάσεις και ζητώντας την έγκριση των αρμόδιων επιτροπών των δήμων. Η Πάτρα φερόταν να έχει βρει κατάλληλη έκταση γης και να ετοιμάζεται να αιτηθεί την έκδοση προεδρικού διατάγματος που θα επέτρεπε τυχόν ενστάσεις πιστοποιώντας εκ των προτέρων ως συνταγματική τη μεταβίβαση της έκτασης. Στο τέλος του έτους, δεν υπήρχαν κέντρα καύσης νεκρών στη χώρα.

Μάρτυρες του Ιεχωβά κατήγγειλαν ότι η αστυνομία στην Αθήνα και σε επαρχιακές πόλεις επιχείρησε να εκφοβίσει και να αποθαρρύνει το κήρυγμα και την παρουσίαση και διανομή υλικού ενημερωτικού και θρησκευτικού περιεχομένου σε δημόσιους χώρους, με το αιτιολογικό ότι ο προσηλυτισμός απαγορεύεται από το Σύνταγμα.

Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος κατηγόρησε την κυβέρνηση ότι δεν καταδίκασε με δήλωσή της και δεν ανέλαβε δράση μετά την εισβολή 26 ατόμων στη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας που είχε ως αποτέλεσμα να διακοπεί η λειτουργία στις 3 Ιουλίου. Έπειτα από αυτό, η κυβέρνηση εξέδωσε δήλωση με την οποία καταδίκασε το γεγονός.

Το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων ανέθεσε σε τρεις ειδικούς επί του Ισλάμ να προσφέρουν θρησκευτικές υπηρεσίες σε κέντρα υποδοχής Μουσουλμάνων προσφύγων και μεταναστών στην περιοχή της κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας. Οι τρεις ειδικοί ήταν ένας ιμάμης από την Ξάνθη, ο διευθυντής του ενός από τα δύο Ιεροσπουδαστήρια της Θράκης και ένας ειδικός σε θέματα Ισλαμικού δικαίου και Ισλαμικών σπουδών. Στις 6 Ιουνίου, το Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης εξέδωσε οδηγία προς τους διευθύνοντες των εγκαταστάσεων υποδοχής που φιλοξενούσαν μετανάστες και πρόσφυγες, ζητώντας τους να τροποποιήσουν τις ώρες διανομής του φαγητού – και το είδος του προσφερόμενου φαγητού – για να μπορούν οι Μουσουλμάνοι να τηρήσουν τη νηστεία του Ραμαζανιού.

Ηγέτες Μουσουλμανικών κοινοτήτων συνέχισαν να επικρίνουν την απουσία τεμένους στην Αθήνα, η χρηματοδότηση του οποίου εγκρίθηκε από την κυβέρνηση το 2014. Στις 13 Ιουλίου, το Συμβούλιο της Επικρατείας απέρριψε προσφυγή κατοίκων του Βοτανικού, όπου πρόκειται να ανεγερθεί το επίσημο τέμενος της Αθήνας, με την οποία ζητούσαν να ακυρωθεί ως αντισυνταγματική η διαδικασία δημοπράτησης του έργου για λόγους προστασίας του περιβάλλοντος. Στις 4 Αυγούστου, το κοινοβούλιο ενέκρινε με ευρεία πλειοψηφία τροπολογία για τη ρύθμιση τεχνικών ζητημάτων και την επιτάχυνση της ανέγερσης του τεμένους. Η τροπολογία προέβλεπε τον διαχωρισμό του οικοπέδου από την υπόλοιπη έκταση, την ανέγερση νέων κτηρίων και τη δημιουργία χώρων στάθμευσης και άλλων εγκαταστάσεων. Στις 10 Οκτωβρίου, το Υπουργείο Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων υπέγραψε σύμβαση με μια κοινοπραξία τεσσάρων εταιρειών για την κατασκευή του τεμένους. Η ανέγερση υπολογίζεται να έχει ολοκληρωθεί μέχρι το τέλος του 2017. Στις 3 Νοεμβρίου, διμοιρίες των ΜΑΤ έδωσαν τέλος στην κατάληψη του χώρου στον Βοτανικό από ομάδα διαμαρτυρόμενων. Είχε προηγηθεί αίτημα του Δημάρχου Αθηναίων να παρέμβει η κεντρική κυβέρνηση. Η ΧΑ εξήρε τους καταληψίες.

Στις 26 Φεβρουαρίου, το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων εξέδωσε άδεια για τη λειτουργία Μουσουλμανικού ευκτήριου οίκου στη Θήβα. Αυτή ήταν η πρώτη άδεια για τη λειτουργία Μουσουλμανικού ευκτήριου οίκου εκτός της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας, με εξαίρεση τη Θράκη. Το Υπουργείο εξέδωσε επίσης άλλες 10 άδειες ευκτήριων οίκων. Οι άδειες αυτές δόθηκαν σε μια ομάδα Βουδιστών στην περιοχή της Χαλκιδικής, σε μια Κοπτική Ορθόδοξη ομάδα στην Αθήνα, σε μια Προτεσταντική ομάδα στην Αθήνα, σε μία ομάδα Πεντηκοστιανών στη Βέροια και σε Μάρτυρες του Ιεχωβά σε δύο διαφορετικά σημεία της Αττικής, στα νησιά της Κέρκυρας και της Κεφαλονιάς, καθώς και στα Τρίκαλα και τη Δράμα. Το Υπουργείο ενέκρινε επίσης την ανέγερση πέντε νέων οίκων λατρείας: τέσσερις από αυτούς δόθηκαν σε Μάρτυρες του Ιεχωβά στη Θεσσαλονίκη, την Καρδίτσα, το Αλιβέρι και το Μαρούσι στην Αθήνα και ένας σε μία εκκλησία Ορθοδόξων Παλαιοημερολογιτών στο Κρυονέρι, στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας.

Στις 10 Μαΐου, το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων ανακάλεσε, για πρώτη φορά ιστορικά, μία άδεια ευκτήριου οίκου της «Εκκλησίας Χριστιανικής Πίστης». Το Υπουργείο ανέφερε ως αιτιολογία ότι βρισκόταν σε εξέλιξη δικαστική έρευνα και ότι υπήρξαν καταγγελίες κατά του θρησκευτικού ηγέτη του οίκου για τέλεση γάμων από συμφέρον και γάμων ανηλίκων χωρίς τη συγκατάθεση ή προηγούμενη γνώση των γονέων τους.

Κάποιες θρησκευτικές ομάδες επαναδιατύπωσαν τη θέση τους από προηγούμενα έτη ότι η διαδικασία χορήγησης αδειών ευκτήριων οίκων παρεμπόδιζε διοικητικά την ελευθερία του θρησκευάτος.

Στις 7 Φεβρουαρίου, η καθημερινή εφημερίδα *Καθημερινή* ανέφερε ότι η Ελληνορθόδοξη Εκκλησία δεν μπορούσε να πουλήσει ή να αξιοποιήσει 123 ακίνητα που κατείχε στην Αθήνα, τη Βουλιαγμένη, τον Πειραιά και τη Θεσσαλονίκη. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, οι Αρχές είχαν ξεκινήσει διαδικασίες για την απαλλοτρίωση αυτών των ακινήτων, χωρίς όμως να ολοκληρωθεί η διαδικασία ή να αποζημιωθεί η Εκκλησία. Η διάθεση των ακινήτων εκκρεμούσε για χρόνια, ενώ η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν μπορούσε να τα πουλήσει ή να τα αξιοποιήσει. Ένα κομμάτι αυτής της ακίνητης περιουσίας θεωρείτο από το κράτος ότι ήταν δασικές εκτάσεις που χρήζουν προστασίας. Στο τέλος του έτους, η Ελληνορθόδοξη Εκκλησία ετοιμαζόταν να προσφύγει κατά της κυβέρνησης για τη στάση της στο εν λόγω ζήτημα.

Η κυβέρνηση συνέχισε να παρέχει δωρεάν δημόσιους χώρους σε κάποιες Μουσουλμανικές κοινότητες τα μέλη των οποίων είχαν αιτηθεί την παραχώρηση χώρων λατρείας για το Ραμαζάνι και άλλες θρησκευτικές εορτές. Στις 7 Ιουλίου, η εφημερίδα *Ελευθερία* ανέφερε ότι Μουσουλμάνοι μετανάστες κάτοικοι προσευχήθηκαν σε δημόσια πλατεία στη Λάρισα. Το δημοσίευμα ανέφερε ότι κάποιοι κάτοικοι της περιοχής εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για το γεγονός ότι μια δημόσια πλατεία χρησιμοποιήθηκε για προσευχή σε ανοιχτό χώρο. Αξιωματούχοι του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων επικοινωνήσαν με τον δήμο Λαρισαίων, ο οποίος επιβεβαίωσε ότι είχε εγκρίνει το αίτημα που είχαν υποβάλει Μουσουλμάνοι κάτοικοι της περιοχής για τη χρήση της πλατείας. Το Υπουργείο συνέστησε στον δήμο στο μέλλον να παραχωρεί για παρόμοια αιτήματα τη χρήση εσωτερικών και όχι εξωτερικών χώρων.

Στις 30 Μαρτίου, τα μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι μία νέα εγκύκλιος του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων περιόριζε την παρουσία τρίτων ως επισκεπτών στις σχολικές τάξεις για το υπόλοιπο του σχολικού έτους. Τυχόν ομιλίες και ενημερώσεις τρίτων στις σχολικές μονάδες θα έπρεπε να πραγματοποιούνται αυστηρά εκτός ωρολογίου προγράμματος και μόνο με έγκριση του διευθυντή και του συλλόγου διδασκόντων των σχολικών μονάδων και με την έγγραφη συγκατάθεση των γονέων. Κάποιοι ηγέτες της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας ερμήνευσαν την πολιτική αυτή ως προσπάθεια της κυβέρνησης να περιορίσει την πρόσβαση των ιερέων στα σχολεία πέραν της διδασκαλίας του τυπικού μαθήματος των Θρησκευτικών.

Τον Σεπτέμβριο, το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων απέστειλε νέες κατευθυντήριες γραμμές στους διευθυντές και το προσωπικό των σχολείων για τη διδασκαλία

των Θρησκευτικών στα σχολεία. Σύμφωνα με τις οδηγίες, η θρησκευτική εκπαίδευση δεν θα έπρεπε να βασίζεται αποκλειστικώς στο επίσημο σχολικό βιβλίο – το οποίο καλύπτει κατά κύριο λόγο το Ελληνορθόδοξο δόγμα – και οι δάσκαλοι ενθαρρύνονταν να συζητήσουν και να ξεκινήσουν εργασίες σχετικές και με άλλες θρησκείες. Η κυβέρνηση ανέφερε ότι οι μαθητές έπρεπε να αποκτήσουν μεγαλύτερη εξοικείωση με τις υπόλοιπες θρησκείες που υπάρχουν στη χώρα και τον κόσμο. Ηγέτες της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας αντιτάχθηκαν και αντέδρασαν δημόσια σε αυτήν την αλλαγή, υποστηρίζοντας ότι η κυβέρνηση έδειχνε ασέβεια προς το Σύνταγμα και προς την πίστη της πλειονότητας των πολιτών της χώρας.

Η κυβέρνηση παρείχε χρηματοδότηση στη Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης για την επιλογή και την καταβολή των μισθών των διδασκάλων της Μουσουλμανικής θρησκείας στα δημόσια σχολεία και των μισθών των τριών επίσημων μουφτήδων και κάποιων ιμάμηδων. Χρηματοδότησε επίσης την Καθολική θρησκευτική διδασκαλία και τους μισθούς των δασκάλων στα δημόσια σχολεία της Σύρου και της Τήνου και παρείχε χρηματοδότηση για δραστηριότητες ευαισθητοποίησης και για τη μετάβαση μη Εβραίων μαθητών σε εκδηλώσεις μνήμης για το Ολοκαύτωμα, καθώς και για την εκπαίδευση των δασκάλων σχετικά με το Ολοκαύτωμα.

Κάποιοι ηγέτες της αναγνωρισμένης Μουσουλμανικής μειονότητας επέκριναν την απουσία δίγλωσσων νηπιαγωγείων στη Θράκη. Ελληνικές κυβερνητικές Αρχές εξέφρασαν την άποψη ότι τα ελληνόφωνα νηπιαγωγεία βοηθούσαν τους μαθητές να ενσωματωθούν καλύτερα στην ευρύτερη κοινωνία.

Στις 19 Απριλίου, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Προκόπης Παυλόπουλος υπέγραψε διάταγμα για την ίδρυση ειδικής κατεύθυνσης Μουσουλμανικών Σπουδών στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, με έναρξη λειτουργίας από το ακαδημαϊκό έτος 2016-17. Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Άνθιμος επέκρινε δημόσια την ίδρυσή της στη Θεσσαλονίκη, αντί της Θράκης, όπου κατοικεί η αναγνωρισμένη Μουσουλμανική μειονότητα. Ο Άνθιμος υποστήριξε ότι δεν είναι δυνατόν να συνυπάρξει ο Χριστιανισμός με το Ισλάμ στην ίδια σχολή, εκφράζοντας ανησυχία για το ενδεχόμενο επεισοδίων αν φοιτητές των δύο κατευθύνσεων είτε από αμέλεια είτε σκοπίμως προσβάλλουν ο ένας τον άλλο.

Στις 13 Ιουλίου, το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (GHM), η Ελληνική Ομάδα για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων και η Ένωση Ουμανιστών Ελλάδος επανέλαβαν τη θέση τους ότι τα δικαστήρια δεν εφαρμόζουν πάντα τη νομοθεσία ως προς το δικαίωμα του πολιτικού όρκου ως εναλλακτικού του θρησκευτικού, επισημαίνοντας ότι δεν την εφαρμόζαν ούτε καν οι εισαγγελείς του Αρείου Πάγου.

Κάποιες θρησκευτικές ομάδες και οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνέχισαν να ισχυρίζονται ότι η διάρκεια της εναλλακτικής υποχρεωτικής θητείας για τους αντιρρησίες συνείδησης (15 μήνες) έναντι της θητείας όσων υπηρετούν στο στρατό (9 μήνες), συνιστά διάκριση. Στις 15 Σεπτεμβρίου, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποφάνθηκε ότι η χώρα παραβίασε το άρθρο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με την ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας στην υπόθεση ενός αντιρρησία συνείδησης, υιού Μάρτυρα του Ιεχωβά, ο οποίος ανέφερε ότι επηρεάστηκε από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις της μητέρας του στη διαμόρφωση των δικών του ειρηνιστικών απόψεων. Το 2013, κρατική επιτροπή είχε απορρίψει το αίτημα του αντιρρησία για εναλλακτική θητεία και το Συμβούλιο της Επικρατείας είχε ταχθεί υπέρ της απόφασης της επιτροπής. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποφάνθηκε ότι η διαδικασία δεν χαρακτηριζόταν από την αμεροληψία, την ανεξαρτησία και την ίση εκπροσώπηση που απαιτούνται από την εγχώρια νομοθεσία, επιδικάζοντας στον αντιρρησία συνείδησης 5.000 ευρώ (\$5.269).

Το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο (ΚΙΣ) εξέφρασε την ανησυχία του για τις αντισημιτικές συμπεριφορές μεταξύ μελών του κόμματος της ΧΑ, ακόμη και εντός του κοινοβουλίου. Στις 19 Μαρτίου, ακτιβιστές που παρακολουθούν τις εκφράσεις αντισημιτισμού και τον ευτελισμό του Ολοκαυτώματος επέκριναν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τον Υπουργό Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης Παναγιώτη Κουρουμπλή, καθώς και τον εκπρόσωπο Τύπου της Νέας Δημοκρατίας Γιώργο Κουμουτσάκο, για δηλώσεις τους την 18η Μαρτίου, όταν συνέκριναν τις συνθήκες στον άτυπο καταυλισμό προσφύγων και μεταναστών της Ειδομένης με εκείνες στο ναζιστικό στρατόπεδο συγκέντρωσης του Νταχάου.

Τον Μάιο, ο βουλευτής της ΧΑ Χρήστος Παππάς δήλωσε κατά τη διάρκεια ακρόασης στην επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής ότι το Ισραήλ είναι «προαιώνιος εχθρός της Ορθοδοξίας και του Ελληνισμού». Το ΚΙΣ καταδίκασε τη δήλωσή του.

Στις 15 Σεπτεμβρίου, ο Υφυπουργός Παιδείας Θεοδόσης Πελεγρίνης ανέφερε, μιλώντας στη Βουλή, ότι “οι Εβραίοι οικειοποιήθηκαν το Ολοκαύτωμα για να προκαλέσουν τη συμπάθεια του πολιτισμένου κόσμου για όσα υπέστησαν και τη δικαίωσή τους”. Ο πρόεδρος του ΚΙΣ καταδίκασε την ομιλία, την οποία καταδίκασαν και πολιτικά κόμματα της αντιπολίτευσης όπως η Νέα Δημοκρατία, το ΠΑΣΟΚ και το Ποτάμι.

Ο επίσημος ιστότοπος και η εβδομαδιαία εφημερίδα της ΧΑ συνέχισαν να δημοσιεύουν αναφορές σε θεωρίες συνωμοσίας που ενέπλεκαν τον διεθνή Σιωνισμό και υποτιθέμενα σχέδια «εξισλαμισμού» της χώρας, ενώ αντιτάσσονταν στην ανέγερση επίσημου τεμένου

στην Αθήνα και στη λειτουργία ιδιωτικών Μουσουλμανικών ευκτήριων οίκων. Για παράδειγμα, στις 24 Οκτωβρίου, ο ιστότοπος ανήρτησε βίντεο στο οποίο ο αρχηγός της ΧΑ Νίκος Μιχαλολιάκος σχολίαζε ότι «είναι ντροπή για την ελληνική ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό η ανέγερση τζαμιού κάτω από τη σκιά της Ακροπόλεως». Στις 2 Οκτωβρίου, ο ιστότοπος ανήρτησε ένα άρθρο που κατηγορούσε το «εβραϊκό λόμπυ των ΗΠΑ» για «κατακερματισμό του Ελληνικού Κράτους».

Στις 9 Μαΐου, το ΚΙΣ απηύθυνε επιστολή στον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού για να διαμαρτυρηθεί για την αναφορά του ιστότοπου του Οργανισμού στο «φοκλορικό» έθιμο του καψίματος ενός ομοιώματος του Ιούδα (που τελείται κατά την περίοδο των εορτών του Πάσχα), υποστηρίζοντας ότι διαιωνίζει αντισημιτικά αισθήματα. Εβραϊκές ομάδες ανέφεραν ότι θεωρούσαν πως η συγκεκριμένη πρακτική ενθαρρύνει την άποψη ότι οι Εβραίοι σκότωσαν τον Ιησού, κάτι που αποτελεί εδώ και πάρα πολλά χρόνια πηγή αντισημιτικών αισθημάτων. Το ΚΙΣ ζήτησε την απόσυρσή του και ο ΕΟΤ συμμορφώθηκε. Το ΚΙΣ επισήμανε ότι η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος είχε ζητήσει ρητώς και από χρόνια την κατάργηση του εν λόγω εθίμου.

Στις 27 Ιανουαρίου, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Παυλόπουλος έκανε τα αποκαλυπτήρια ενός μνημείου αφιερωμένου στους Έλληνες «Δικαίους των Εθνών» στον χώρο της κεντρικής Συναγωγής της Αθήνας, προς τιμήν των Ελλήνων μη Εβραίων που έθεσαν σε κίνδυνο τη ζωή τους για να σώσουν Εβραίους κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Την ίδια ημέρα, για πρώτη φορά στην Ιστορία σύμφωνα με το ΚΙΣ, η Βουλή τίμησε, με ειδική συνεδρίαση στην Ολομέλεια, τους Έλληνες Εβραίους πεσόντες και επιζώντες του Ολοκαυτώματος, καθώς και τους Έλληνες μη Εβραίους που προστάτευσαν Εβραίους. Στη συνεδρίαση παραβρέθηκαν αντιπροσωπεία Ελλήνων Εβραίων, στην οποία μετείχαν και επιζώντες του Ολοκαυτώματος, και εκπρόσωποι όλων των κοινοβουλευτικών κομμάτων πλην της ΧΑ. Ο πρόεδρος της Βουλής, Νίκος Βούτσης, ανακοίνωσε ότι η Βουλή θα συμμετάσχει στη χορηγία για τη δημιουργία μνημειακού χώρου στο Άουσβιτς για τους Έλληνες Εβραίους που χάθηκαν εκεί.

Η πλειοψηφία των κομμάτων που εκπροσωπούνται στη Βουλή εξέδωσαν δηλώσεις για την Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος, αποτιόντας φόρο τιμής στους χιλιάδες Έλληνες Εβραίους που έπεσαν θύματα των Ναζί και καταδικάζοντας τον αντισημιτισμό, το ναζισμό και την άρνηση του Ολοκαυτώματος. Κατά τη διάρκεια του έτους, πραγματοποιήθηκε σειρά εκδηλώσεων μνήμης σε πολλές πόλεις της χώρας παρουσία κυβερνητικών αξιωματούχων, όπως ο υπουργός Παιδείας, περιφερειάρχων, δημάρχων, βουλευτών και ενός πρώην πρωθυπουργού.

Στις 2 Φεβρουαρίου, το Υπουργείο Εξωτερικών ανακοίνωσε την έκδοση ενός τόμου με τίτλο «Οι Έλληνες Δίκαιοι των Εθνών». Το έργο – το οποίο εκδόθηκε σε συνεργασία με το Ίδρυμα για τη Μνήμη των Μαρτύρων και των Ηρώων του Ολοκαυτώματος Yad Vashem – ήταν ο τελευταίος τόμος μίας τριλογίας αφιερωμένης στην ιστορική διαδρομή των ελληνικών εβραϊκών κοινοτήτων, την καταστροφή τους με το Ολοκαύτωμα και τη διάσωση δεκάδων Ελλήνων Εβραίων από Έλληνες Χριστιανούς.

Στις 2 Φεβρουαρίου, τα μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι είναι διαθέσιμη μία νέα εφαρμογή για κινητά τηλέφωνα η οποία επιτρέπει στους χρήστες να ανακαλύψουν τη Σεφαρδίτικη Εβραϊκή κληρονομιά της Θεσσαλονίκης. Η εφαρμογή κατέστη διαθέσιμη με τη συνεργασία ξένων πρεσβειών και διαφόρων άλλων οργανισμών.

Στις 4 και 5 Μαρτίου στην Καβάλα, το Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, σε συνεργασία με τον τοπικό Σύνδεσμο Φιλολόγων, διοργάνωσαν εκπαιδευτικό σεμινάριο σχετικά με τη διδασκαλία του Ολοκαυτώματος για 40 εκπαιδευτικούς.

Στις 20 Απριλίου, ο Πρόεδρος της Βουλής έκανε τα αποκαλυπτήρια ενός μνημείου εντός του κτηρίου της Βουλής, αφιερωμένου στους Έλληνες Εβραίους βουλευτές που υπήρξαν θύματα του Ολοκαυτώματος.

Τον Ιούνιο, η Γενική Γραμματεία Θρησκευμάτων χρηματοδότησε μια ετήσια εκπαιδευτική επίσκεψη στο Άουσβιτς για 84 μαθητές από 19 σχολεία σε όλη τη χώρα.

Τον Μάρτιο, ο Δήμαρχος Αθηναίων Γιώργος Καμίνης υπέγραψε διακήρυξη κατά του αντισημιτισμού, μαζί με άλλους 60 Ευρωπαίους δημάρχους που συμμετέχουν στην πρωτοβουλία μιας Αμερικανο-εβραϊκής Επιτροπής για την καταπολέμηση του αντισημιτισμού.

Στις 22 Ιανουαρίου, το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων εξέδωσε εγκύκλιο με την οποία παρότρυνε τις περιφερειακές διευθύνσεις πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τους διευθυντές των σχολείων να αφιερώσουν, στις 27 Ιανουαρίου, δύο διδακτικές ώρες σε δραστηριότητες σχετικά με το Ολοκαύτωμα, τιμώντας την Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος. Ανταποκρινόμενος στην εγκύκλιο αυτή, ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης Γιάννης Μπουτάρης κάλεσε τα σχολεία να αφιερώσουν σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες για το Ολοκαύτωμα περισσότερες διδακτικές ώρες. Ο κ. Μπουτάρης δήλωσε δημόσια ότι ο όρος Ολοκαύτωμα κακώς χρησιμοποιείται για άλλες τραγωδίες, όπως οι μαζικές σφαγές άοπλων πληθυσμών κατά τη διάρκεια της ναζιστικής κατοχής, και

υποστήριξε ότι η χρήση του όρου «Ολοκαύτωμα» στο πλαίσιο αυτό επιχειρεί να μειώσει τη σημασία του Ολοκαυτώματος.

Ενότητα III. Σεβασμός της Ελευθερίας του Θρησκευματος από την Κοινωνία

Υπήρξαν περιστατικά αντισημιτικών και αντισλαμικών διακρίσεων και ρητορικής μίσους, μεταξύ άλλων και κατά μεταναστών. Υπήρξαν αναφορές για βανδαλισμούς θρησκευτικής περιουσίας, συμπεριλαμβανομένων για πρώτη φορά στην πρόσφατη Ιστορία, και Ελληνορθόδοξων εκκλησιών.

Στις 19 Φεβρουαρίου, το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, μία οργάνωση-ομπρέλα που ιδρύθηκε το 2011 από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, ανέφερε ότι το 2015 σε 22 από τα 75 καταγεγραμμένα περιστατικά κατά προσφύγων και μεταναστών, τα θύματα υποστήριξαν ότι ένας από τους λόγους της στοχοποίησής τους ήταν η θρησκεία. Το 2014, το ίδιο δίκτυο ανέφερε ότι η θρησκεία αναφέρθηκε ως λόγος στοχοποίησης σε 17 από 46 καταγεγραμμένα περιστατικά.

Στις 28 Μαρτίου, άγνωστοι δράστες επιχείρησαν να πυροδοτήσουν αυτοσχέδιο εμπρηστικό μηχανισμό που περιελάμβανε φιάλη υγραερίου και ένα λάστιχο αυτοκινήτου στα 50 μέτρα (περίπου 150 πόδια) από την κατοικία του μουφτή Διδυμοτείχου, στον Έβρο. Δεν αναφέρθηκαν ζημιές. Η αστυνομία ξεκίνησε έρευνα, αλλά δεν προέβη σε καμία σύλληψη μέχρι το τέλος του έτους. Τα κίνητρα των δραστών παρέμειναν ασαφή.

Στις 8 Αυγούστου, άγνωστοι πέταξαν οκτώ βόμβες μολότοφ στη Μονή Πετράκη, στο κέντρο της Αθήνας, όπου στεγάζεται η Ιερά Σύνοδος, με αποτέλεσμα να προκληθούν ζημιές σε δύο αυτοκίνητα σταθμευμένα στον περίβολο της Μονής. Η αστυνομία ξεκίνησε έρευνα, αλλά δεν προέβη σε καμία σύλληψη μέχρι το τέλος του έτους. Κυβερνητικοί αξιωματούχοι καταδίκασαν την επίθεση.

Μάρτυρες του Ιεχωβά ανέφεραν περιστατικά κοινωνικών διακρίσεων ενώ κήρυτταν ή διένειμαν υλικό ενημερωτικού και θρησκευτικού περιεχομένου στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις, συμπεριλαμβανομένων περιστατικών σωματικής βίας, φραστικών επιθέσεων, παρενόχλησης και εκφοβισμού από απλούς ανθρώπους και Ελληνορθόδοξους ιερείς. Τον Ιανουάριο, ένας νέος σε ηλικία Μάρτυρας του Ιεχωβά στο Γαλάτσι (Αθήνα) διένειμε υλικό θρησκευτικού περιεχομένου από πόρτα σε πόρτα όταν ένας κάτοικος βγήκε από το διαμέρισμά του και άρχισε να τον γρονθοκοπεί και να τον κλωτσάει. Στις 12 Μαρτίου, στην Ανδρο, δύο άνδρες Μάρτυρες του Ιεχωβά διένειμαν θρησκευτικά κείμενα από πόρτα σε

πόρτα όταν βρέθηκαν στην κατοικία ενός τοπικού ιερέα. Ο ιερέας φέρεται να άφησε ελεύθερο τον σκύλο του και να επιτέθηκε στους δύο Μάρτυρες του Ιεχωβά με ένα μεταλλικό φυτάρι, ενώ εκστόμιζε απειλές κατά της ζωής τους. Οι δύο άνδρες κατήγγειλαν την επίθεση στο τοπικό αστυνομικό τμήμα, αλλά η αστυνομία δεν άσκησε διώξεις ούτε προέβη σε συλλήψεις. Στις 15 Ιανουαρίου, τα μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι ένας Ελληνορθόδοξος ιερέας στις Κονίστρες είχε κολλήσει αφίσες πάνω στις κολόνες κατά μήκος ενός δρόμου που παρουσίαζαν τους Μάρτυρες του Ιεχωβά ως αιρετικούς και αντιπατριώτες. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ανέφεραν επίσης ότι ο ίδιος ιερέας προσπάθησε να εμποδίσει Μάρτυρες του Ιεχωβά να διανείμουν υλικό θρησκευτικού περιεχομένου στεκόμενος δίπλα τους και εμποδίζοντας τους κατοίκους της περιοχής να τους πλησιάσουν.

Πριν κλείσουν τα βόρεια σύνορα της χώρας τον Φεβρουάριο, υπολογιζόταν ότι είχαν φτάσει στην επικράτεια 171.284 μετανάστες και πρόσφυγες, κυρίως Μουσουλμάνοι, από την αρχή του έτους μέχρι τις 20 Νοεμβρίου. Περίπου 110.000 από αυτούς έφυγαν για άλλες χώρες της Ευρώπης.

Ακαδημαϊκοί, ακτιβιστές και δημοσιογράφοι αναφέρθηκαν στην άσκηση σημαντικής κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής επιρροής από πλευράς της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας. Ορισμένα μέλη μη Ορθόδοξων θρησκευτικών ομάδων κατήγγειλαν ότι υπέστησαν κοινωνικές διακρίσεις, ακόμα και ότι τούς ειπώθηκε ότι ήταν «αιρετικοί» ή ότι δεν ήταν πραγματικοί Έλληνες.

Στις 14 Ιανουαρίου, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος εξέδωσε δήλωση με την οποία εξέφραζε τη διαφωνία της για την πρωτοβουλία της κυβέρνησης να καταρτίσει νομοσχέδιο που επιτρέπει στα φυσικά πρόσωπα να ορίζουν τον τύπο και τον τόπο ενταφιασμού τους, συμπεριλαμβανομένης της καύσης. Στη δήλωση επισήμαινε πως «δεν είναι αξιοπρεπής για το νεκρό η αποτέφρωση» και ότι «δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφορές μεταξύ της αποτέφρωσης και της διαδικασίας ανακύκλωσης απορριμμάτων». Η Ιερά Σύνοδος απηύθυνε έκκληση στις τοπικές Αρχές «πρώτα να αντιμετωπίσουν τη λειτουργική κατάσταση των κορεσμένων και προβληματικών κοιμητηρίων τους και μετά να σπεύσουν να δαπανήσουν χρήματα για την αγορά οικοπέδων και του απαραίτητου εξοπλισμού για την εγκατάσταση κέντρων αποτέφρωσης».

Υπήρξαν περιπτώσεις μητροπολιτών της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας που προέβησαν σε αντισημιτικές και αντισλαμικές δηλώσεις σε δημόσιες επιστολές και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ενώ άλλοι υποστήριζαν ότι ο Καθολικισμός ήταν αίρεση. Στις 3 Μαρτίου, μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι ο Ελληνορθόδοξος Μητροπολίτης Καλαβρύτων αντιτάχθηκε δημόσια στη μεταφορά Μουσουλμάνων μεταναστών και προσφύγων στα Καλάβρυτα,

λέγοντας ότι «δεν ταιριάζουν τα ήθη και τα έθιμά μας!». Και πρόσθεσε: «... Δεν μας αρέσει ο πολιτισμός τους! Δεν αποδεχόμεθα την θρησκεία τους! ...Να μη δεχθούμε τους μετανάστες στην Πελοπόννησο! Ας κρατήσουμε καθαρόαιμο τον εαυτό μας και τον πληθυσμό μας!». Στις 15 Ιουνίου, ο Μητροπολίτης Πειραιώς Σεραφείμ έγραψε στον ιστότοπό του ότι «η πρόσδεση στο διεθνιστικό σύστημα των Ορθοδόξων Προκαθημένων Ισοδυναμεί με... υποδούλωση στο Αμερικανοεβραϊκό σύστημα παγκόσμιας εξουσίας».

Στις 8 Ιανουαρίου, το ΚΙΣ αντέδρασε δημόσια στη χρησιμοποίηση απεικόνισης του Δυτικού Τείχους της Ιερουσαλήμ σε γελοιογραφία που αναρτήθηκε στο λογαριασμό στο Facebook της διαδικτυακής κοινότητας «Το Παρατηρητήριο» με σκοπό τη διακωμώδηση της απόφασης της κυβέρνησης να ανεγείρει μνημείο αφιερωμένο στους αριστερούς αγωνιστές που εκτελέστηκαν κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα.

Τον Φεβρουάριο, η αντισημιτική οργάνωση «Ανένταχτοι Μαιάνδριοι Εθνικιστές» ανέλαβε την ευθύνη για διάφορα περιστατικά βεβήλωσης Εβραϊκών μνημείων και κοιμητηρίων σε όλη τη χώρα που είχαν λάβει χώρα τα προηγούμενα έτη και ανήρτησαν στο Διαδίκτυο φωτογραφίες ατόμων που χαιρετούσαν ναζιστικά μπροστά σε αγκυλωτούς σταυρούς και συνθήματα όπως το «Juden Raus» («Έξω οι Εβραίοι» στα Γερμανικά) στην Πάτρα.

Τον Μάρτιο, τοπικά μέσα ενημέρωσης αναφέρθηκαν σε ένα βίντεο από το 2014 που ήρθε στη δημοσιότητα και έδειχνε ένα θρησκευτικό πρόσωπο από τη Μουσουλμανική μειονότητα της Ξάνθης στη Θράκη να λέει: «Κατάρα στο Ισραήλ! Αυτούς έκαναν σαπούνια οι Γερμανοί. Όμως ο Χίτλερ είχε δίκιο όταν έλεγε "Τώρα μπορεί να θυμώσετε μαζί μου, αλλά μια μέρα θα δικαιωθώ για τους Εβραίους". Στέλνουμε την κατάρα μας σε αυτούς και τις προσευχές μας στους αδελφούς μας». Το ΚΙΣ καταδίκασε τις δηλώσεις.

Στις 4 Ιουλίου, ο πρόεδρος του συνδικάτου εργαζομένων στις αστικές συγκοινωνίες της Θεσσαλονίκης ανέφερε σε δηλώσεις του ότι «ο Θεός [λανθασμένα] έκανε τους Εβραίους» και ότι «ο Χίτλερ δεν ολοκλήρωσε το έργο του». Η Ένωση Αστικών Λεωφορειούχων Θεσσαλονίκης και η τοπική συνδικαλιστική παράταξη «Ανατροπή» καταδίκασαν δημοσίως τις δηλώσεις του. Τον Αύγουστο, εισαγγελέας στη Θεσσαλονίκη παρήγγειλε τη διενέργεια προανάκρισης για να αποφασιστεί εάν ο πρόεδρος του συνδικάτου διέπραξε το ποινικό αδίκημα της δημόσιας υποκίνησης σε ρατσιστική βία.

Σύμφωνα με μια ξένη εφημερίδα, ένας αιτών άσυλο που κρατείτο σε κέντρο υποδοχής και ταυτοποίησης στη Λέσβο ανέφερε ότι Χριστιανοί εργαζόμενοι στον τομέα της ανθρωπιστικής βοήθειας επιχείρησαν να προσηλυτίσουν Μουσουλμάνους πρόσφυγες στον Χριστιανισμό. Ανέφερε ότι οι εργαζόμενοι διένειμαν στους πρόσφυγες αποσπάσματα του Ευαγγελίου στα

Αραβικά και έντυπα αλλαγής θρησκευόμενου, κάτι που εκείνοι θεώρησαν «αναισθησία». Η εφημερίδα ανέφερε ότι ο εργοδότης των εν λόγω προσώπων, μία ΜΚΟ, αποδοκίμασε τις προσπάθειες προσηλυτισμού και απομάκρυνε τα εν λόγω πρόσωπα από τις θέσεις τους.

Κάποιοι Ορθόδοξοι ηγέτες παραβρέθηκαν σε θρησκευτικές τελετές άλλων θρησκευτικών ομάδων. Στις 16 Απριλίου, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος και ο Καθολικός Πάπας Φραγκίσκος επισκέφθηκαν μετανάστες στη Λέσβο. Ελληνορθόδοξοι και Καθολικοί ιερείς συγκεντρώθηκαν σε κάποια ιδιωτικά σχολεία για να ευλογήσουν την έναρξη του σχολικού έτους.

Οι Αρχές ανέφεραν πράξεις βανδαλισμού κατά Εβραϊκών χώρων και Ελληνορθόδοξων εκκλησιών σε όλη τη χώρα. Τα μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι, στις 12 Σεπτεμβρίου, βάνδαλοι ζωγράρισαν αγκυλωτούς σταυρούς στους εξωτερικούς τοίχους της ιστορικής Συναγωγής των Ιωαννίνων. Το ΚΙΣ καταδίκασε την επίθεση. Στις 14 Σεπτεμβρίου, το Υπουργείο Εξωτερικών καταδίκασε και αυτό την επίθεση, χαρακτηρίζοντάς την «αποτρόπαια πράξη» και ανέφερε ότι «η βάρβαρη αυτή ενέργεια προσβάλλει την μνήμη των Ελλήνων Εβραίων και όλων των συμπολιτών μας που έπεσαν θύματα του φασισμού». Στις 28 Ιουνίου, τα μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι η αστυνομία της Αθήνας άρχισε να ερευνά περιστατικό βανδαλισμού του Μνημείου του Ολοκαυτώματος στην Αθήνα, στις 10 Ιουνίου, όπου άγνωστοι δράστες έγραψαν μία λέξη που θεωρείται ότι μπορεί να ερμηνευθεί σαν «ψήσιμο». Τον Ιούνιο και τον Ιούλιο, καταγράφηκαν στην Κρήτη δύο περιστατικά βανδαλισμού Ελληνορθόδοξων εκκλησιών. Άγνωστοι δράστες βεβήλωσαν 13 εικόνες και την Αγία Τράπεζα, γράφοντας επίσης αντιχριστιανικούς χαρακτηρισμούς. Στη δεύτερη περίπτωση, οι βάνδαλοι κατέστρεψαν την Αγία Τράπεζα και όλες τις εικόνες της εκκλησίας.

Στις 23 Φεβρουαρίου και στις 5 Μαρτίου, τα μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι άγνωστοι έβαλαν κεφαλές χοίρων πάνω στους φράκτες στρατοπέδων που επρόκειτο να φιλοξενήσουν μετανάστες και πρόσφυγες, προερχόμενους κυρίως από Μουσουλμανικές χώρες. Τα δημοσιεύματα ανέφεραν ότι στόχος των δραστών ήταν να αποθαρρύνουν την εγκατάσταση Μουσουλμάνων σε εκείνες τις περιοχές.

Στις 15 Δεκεμβρίου, το γερμανικό κοινοβούλιο ενέκρινε χρηματοδότηση ύψους 10 εκατομμυρίων ευρώ (\$10,5 εκατομμύρια) για την κατασκευή Μουσείου και Εκπαιδευτικού Κέντρου για το Ολοκαύτωμα στη Θεσσαλονίκη. Το Ίδρυμα Νιάρχος, μία διεθνής φιλανθρωπική οργάνωση, θα συνεισφέρει άλλα 10 εκατομμύρια ευρώ. Σύμφωνα με τον Δήμαρχο Θεσσαλονίκης κ. Μπουτάρη και τον πρόεδρο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης Δαβίδ Σαλιέλ, η κατασκευή του κέντρου θα κοστίσει 20 εκατομμύρια ευρώ (\$21,1 εκατομμύρια) και το κέντρο αναμένεται να ανοίξει τις πύλες του στο τέλος του 2019.

Ενότητα 4. Η Πολιτική της Κυβέρνησης των ΗΠΑ

Ο Πρέσβης των ΗΠΑ, αξιωματούχοι που επισκέφθηκαν τη χώρα και εκπρόσωποι της πρεσβείας και του προξενείου συναντήθηκαν με αξιωματούχους και εκπροσώπους του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, συμπεριλαμβανομένων του Υπουργού Παιδείας και του Γενικού Γραμματέα Θρησκευμάτων. Συναντήθηκαν επίσης με θρησκευτικούς ηγέτες, συμπεριλαμβανομένου του Αρχιεπισκόπου και άλλων εκπροσώπων της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας, με μέλη της Μουσουλμανικής και της Εβραϊκής κοινότητας, καθώς και με μέλη από τις κοινότητες των Γεζίντι, των Μπαχάι και των Μαρτύρων του Ιεχωβά, για να υποστηρίξουν τον διάλογο μεταξύ θρησκειών, τη θρησκευτική ανοχή και διαφορετικότητα και να εκφράσουν την ανησυχία τους για τις πράξεις αντισημιτισμού και αντισλαμισμού και τη σχετική ρητορική. Μέσα από τις συναντήσεις αυτές, η πρεσβεία παρακολούθησε κατά πόσον οι θρησκευτικές μειονότητες είχαν τη δυνατότητα να ασκήσουν ελεύθερα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και την έκταση των κοινωνικών διακρίσεων σε βάρος τόσο των εντόπιων θρησκευτικών μειονοτήτων όσο και των νεοαφιχθέντων μεταναστών που προέρχονταν από θρησκευτικές μειονότητες.

Ο Ειδικός Απεσταλμένος των ΗΠΑ για τη Θρησκεία και τις Διεθνείς Υποθέσεις παραβρέθηκε στην Αγία και Μεγάλη Σύνοδο της Ορθόδοξης Εκκλησίας στις 25-26 Ιουνίου στο Κολυμπάρι της Κρήτης, όπου συναντήθηκε με ανώτατους εκκλησιαστικούς άρχοντες, συμπεριλαμβανομένου του Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου και συζήτησαν θέματα που άπτονται των θρησκευτικών ελευθεριών.

Εκπρόσωποι της πρεσβείας και του προξενείου είχαν τακτικές συναντήσεις με εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών και θρησκευτικές ομάδες στο πλαίσιο διαφόρων προγραμμάτων προσέγγισης. Από τις 7 μέχρι τις 22 Μαΐου, η πρεσβεία πραγματοποίησε ένα πρόγραμμα κινητροδότησης και προσέγγισης μειονοτήτων στο οποίο συμμετείχαν ο επικεφαλής της ΜΚΟ «Φάρος του Κόσμου», η διευθύντρια του Προγράμματος Εκπαίδευσης των Παιδιών της Μουσουλμανικής Μειονότητας της Θράκης και η πρόεδρος του Συλλόγου Πομάκων Ξάνθης. Το πρόγραμμα περιλάμβανε συζήτηση για την εκπαίδευση των νέων σχετικά με την πολυπολιτισμικότητα και τον θρησκευτικό πλουραλισμό. Επίσης τον Μάιο, η πρεσβεία χρηματοδότησε μια επίσκεψη στις Ηνωμένες Πολιτείες δύο μελών του προσωπικού ΜΚΟ για ένα πρόγραμμα που επικεντρωνόταν στην αποδοχή των θρησκευτικών και εθνοτικών διαφορών. Οι συμμετέχοντες συναντήθηκαν με οργανώσεις που προωθούν τον διαπολιτισμικό διάλογο και μάχονται κατά των διακρίσεων. Στις 14 και 15 Ιουνίου, η πρεσβεία υποστήριξε ένα εργαστήριο στην Αθήνα, με τίτλο «Building Resilience in Humanitarian Staff», όπου Ελληνορθόδοξοι και Μουσουλμάνοι διασώστες μεταναστών

συζήτησαν το θέμα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας σε σχέση με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τους θρησκευτικούς τρόπους ζωής.

Ο Πρέσβης και αξιωματούχοι της πρεσβείας συναντήθηκαν με μέλη της Εβραϊκής κοινότητας και παρέστησαν σε εκδηλώσεις μνήμης του Ολοκαυτώματος για να δώσουν έμφαση στις συνιστώσες της θρησκευτικής ελευθερίας και να υποστηρίξουν την κοινωνική θρησκευτική ανοχή. Στις 10 Φεβρουαρίου, το Γενικό Προξενείο στη Θεσσαλονίκη διοργάνωσε τη 10η ετήσια Διάλεξη προς τιμήν του Δαβίδ Τιάνο, ενός Έλληνα Εβραίου υπάλληλου του προξενείου ο οποίος εκτελέστηκε στο Ολοκαύτωμα. Ένας έφορος του Εβραϊκού Μουσείου Θεσσαλονίκης μίλησε για τη ζωή του Τιάνο και έδωσε έμφαση στο θέμα της θρησκευτικής ελευθερίας. Η Γενική Πρόξενος έκανε επισημάνσεις πάνω στο θέμα της καταπολέμησης του θρησκευτικού μίσους και της ενθάρρυνσης της θρησκευτικής ανοχής.